

Mervi Rintala

VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN KOKEMUKSIA KATSOMUSKASVATUKSESTA

”Kaikilla pitäisi olla tieto siitä, miten milloinkin toimitaan.”

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Mervi Rintala: Varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia katsomuskasvatuksesta. ”Kaikilla pitäisi olla tieto siitä, miten milloinkin toimitaan.”

Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteen kandidaatin tutkinto-ohjelma
Varhaiskasvatuksen opettaja
Huhtikuu 2022

Tämän tutkimuksen tehtävänä on kuvata neljän 3–5-vuotiaiden ryhmissä työskentelevän varhaiskasvatuksen opettajan kokemuksia katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa selvitettiin, miten he ovat kokeneet katsomuskasvatuksen työssään.

Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa on yläkäsite kasvatukselle, jossa katsomukset ja uskomukset yhdistetään varhaiskasvatuksen pedagogisiin sisältöihin ja tavoitteisiin, muita oppimisen alueita unohtamatta. Katsomuskasvatukseen sisältyvät kaikki katsomukset, myös uskonottomuus. Lapsiryhmät varhaiskasvatuksessa ovat muuttuneet monikulttuurisiksi ja suomalaisten katsomuksellinen identiteetti monimuotoisemmaksi. Tämän vuoksi varhaiskasvatuksen opettajilta vaaditaan enemmän tietoa katsomuksellisista asioista.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaiseksi varhaiskasvatuksen opettajat kokivat katsomuskasvatuksen opettamisen varhaiskasvatuksessa; tuottaako se esimerkiksi haasteita. Pyrin myös selvittämään, millaisia mahdollisia haasteita katsomuskasvatuksen opettaminen tuottaa. Lisäksi tarkastelen, kokevatko varhaiskasvatuksen opettajat saaneensa riittävästi koulutusta katsomuskasvatuksen opettamiseen. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös saada tietoa huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä katsomuskasvatukseen liittyen.

Laadullisen tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastattelulla. Haastattelut toteutettiin yksilohaastatteluina maaliskuussa 2022. Tutkimusaineiston analyysi toteutettiin sisällönanalyysia hyödyntäen.

Tutkimustulokset osoittivat katsomuskasvatuksen olevan moniulotteinen ilmiö, jonka toteuttamisen suurin haaste on tiedon puute. Jos asiasta ei ole riittävästi tietoa, vaikuttaa se katsomuskasvatuksen vähenemiseen varhaiskasvatuksen kentällä. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä korostuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen yhteistyössä vanhempien ja varhaiskasvatuksen opettajien kanssa. tähän varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan huoltajien ajatukset katsomuskasvatuksesta heidän lapsensa suhteen.

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 velvoittaa järjestämään katsomuskasvatusta, mutta konkreettinen tieto käytännön pedagogisesta toteutuksesta puuttuu. Varhaiskasvatuksen kentälle kaivataan yhteisiä suuntaviivoja, jotka määrittävät katsomuskasvatusta, sen sisältöjä ja toteutusta.

Keskeiset käsitteet: varhaiskasvatus, katsomuskasvatus, uskontokasvatus, katsomustietoisuus, monikulttuurisuus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	KATSOMUSKASVATUS VARHAISKASVATUKSEN KENTÄLLÄ	7
2.1	Keskeiset käsitteet	7
2.2	Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen varhaiskasvatuksessa	9
2.3	Aikaisempia tutkimuksia katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatuksessa	12
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
3.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	15
3.2	Tutkimuskohde ja lähestymistapa	15
3.3	Kohdejoukko	16
3.4	Aineiston keruu	16
3.5	Aineiston analyysi	19
4	TUTKIMUSTULOKSET	22
4.1	Mitä katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa?	22
4.2	Katsomuskasvatuksen käytännön toteutus varhaiskasvatuksessa	23
4.3	Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.....	24
4.4	Haasteet katsomuskasvatuksen toteuttamisessa	25
4.5	Toiveet katsomuskasvatuksen järjestämisen suhteen.....	27
5	POHDINTA	29
5.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	29
5.2	Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusideat	31
	LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytteen aiheena on katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa. Katsomuskasvatus on käsitteenä vielä melko uusi. Aiemmin varhaiskasvatuksessa on puhuttu uskontokasvatuksesta, mutta viime vuosina on alettu käyttää nimeä katsomuskasvatus, joka sisällöltään eroaa uskontokasvatuksesta. Varhaiskasvatuksen lapsiryhmät ovat muuttuneet monikulttuuriksi ja monet perheet kuuluvat eri uskontokuntiin kuin valtaväestö (Kangas ym. 2021, s. 120–121). Myös uskonottomuus on lisääntynyt samalla kun suomalaisten identiteetti katsomusten ja uskontojen suhteen on muuttunut monimuotoisemmaksi. (Kallioniemi, 2021, s. 26; Kuusisto ym. 2015, s. 145). Kulttuuri-identiteetin tukeminen on muuttunut entistä hankalammaksi, koska täytyy varoa leimaamasta tai luokittelemasta ketään minkään tietyn kulttuurin tai katsomuksen edustajaksi (Pellikka 2017, s. 150–151).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) velvoittaa järjestämään katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Tämä on tuonut varhaiskasvatuksen opettajille lisää haasteita, kuinka järjestää kaikille sopivaa katsomuskasvatusta. Tietoisuus katsomuskasvatuksen sisällöistä vaihtelee ja monet ovat jättäneet sen yhteistyökumppanin, seurakunnan vastuulle (Kangas ym. 2021, s. 132.) Koulutusta aiheesta varhaiskasvatuksen henkilöstölle on vähän tai ei ollenkaan (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 148–149). Kaikkien varhaiskasvatuksen opettajien opintoihin ei kuulu kursseja uskonnollisesta kasvatuksesta eikä myöskään siitä, miten kohdata monimuotoinen kulttuuri (Kuusisto ym. 2015, s. 152, 160).

Vuoden 2018 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään katsomuskasvatus seuraavasti:

”Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonottomuutta tarkastellaan katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten

identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin.” (Vasu 2018, s. 44.)

Tässä tutkimuksessani selvitän varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia katsomuskasvatuksesta ja millaista yhteistyötä perheiden kanssa on tehty katsomuskasvatuksessa. Tutkin myös liittykö katsomuskasvatuksen toteuttamiseen mitään haasteita.

Varhaiskasvatuksessa näkökulma uskontoihin on usein se, miten ne vaikuttavat arkeen, ja mitä muutoksia toimintaan pitää tehdä (Pellikka 2017, s. 150). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät, että varhaiskasvatuksen on oltava uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitoutumatonta, eikä siihen saa liittää politiikkaa. (Vasu 2018, s. 17).

Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) ohjaavat katsomuskasvatuksen opettamiseen, mutta eivät anna sen merkityksestä ja sisällöistä yhteisesti sovittua linjaa. (Kuusisto ym. 2015, s. 158–159; Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 146.) Jos lapsiryhmässä on useamman eri katsomuksen omaavia lapsia, saattaa ryhmän opettajan olla hankala, ellei mahdotonta järjestää kaikille lapsille omaa katsomuksen mukaista opetusta. Tällöin saatetaan poistaa kaikki sisällöt ja käytännöt, jotka eivät sovi kaikille eli opetussisältöä rajoitetaan ja ohennetaan kaikille sopivaksi. (Kuusisto ym. 2015, s. 149; Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 149.)

Varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatuksen tehtävä on yrittää luoda myönteistä ajattelua eri katsomuksia, uskontoja ja kulttuureja kohtaan. Samalla lapsi oppii ymmärtämään moninaisuutta. Tässä varhaiskasvatuksen opettajilla on tärkeä rooli. Heidän tulisi osata antaa tietoa lapsille erilaisista katsomuksista ja pyrkiä luomaan siihen sopivia oppimisympäristöjä. Varhaiskasvatuksen opettajien pitää huomioida ryhmissään olevien lasten perheiden erilaiset katsomukset, niihin liittyvät perinteet ja juhlat. (Kallioniemi 2021, s. 26–27; Kangas ym. 2021, s. 122–123.) Ryhmän lasten täytyy saada tutustua lapsiryhmässä läsnä oleviin uskontoihin ja katsomuksiin (Kangas ym. 2021, s. 123–124; Pellikka, 2017, s. 151). Lisäksi varhaiskasvatuksen opettajalla on oltava riittävästi tietoa lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen. Hänen tulisi osata huomioida lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta (Vasu 2018, s. 10). Lapsen

varhaiskasvatussuunnitelmaa laatiessa pitäisi keskustella katsomuskasvatuksen toteuttamisesta, sen sisällöistä ja tavoitteista (Pellikka 2017, s. 153).

Tärkeä osa varhaiskasvatuksen henkilöstön ammattitaitoa on olla katsomussensitiivinen. Työntekijöiden tulee tunnistaa herkästi erilaisuudet uskontojen ja katsomusten välillä sekä hyväksyä perheiden uskonnot ja katsomukset suhtautumalla niihin myönteisesti ja kaikkia arvostaen. (Kangas, Lastikka & Karlsson 2021, s. 132; Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 150–151.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, s. 30) määritellään myös, että varhaiskasvatuksessa tulee pohtia kasvattajien asenteita suhteessa esimerkiksi etnisyyteen, katsomukseen, sukupuolien moninaisuuteen ja miten asenteet ilmenevät henkilöstön puheissa ja eleissä ja teoissa (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 143–144). Varhaiskasvatuksessa työskentelevien täytyy muistaa, että lapsi on kuitenkin yksilö, hän ei edusta kulttuuriaan tai uskontoaan (Pellikka 2017, s. 157). Lapsi pitää kohdata lapsena, eikä minkään kulttuurin tai katsomuksen edustajana.

Katsomuskasvatus on vielä aiheena melko tuore, ja siitä löytyy paljon Pro gradu taseisia tutkimuksia, mutta muita on hankalampi löytää. Itäkare (2015) on tutkimuksessaan Vakaumukselliset vasut, tutkinut vasujen vakaumuksellisia sisältöjä. Kallioniemi (2000) on tutkinut 2000-luvulla helsinkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Kandidaatin opinnäytetöitä aiheesta löytyy paljon.

Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa valikoitui opinnäytteeni aiheeksi, koska aihe on aika uusi ja mielenkiintoinen. Oma kokemus ja käytännön tiedon puute katsomuskasvatuksen järjestämiseen varhaiskasvatuksen kentällä oli sysäyksenä tutkimusaiheen valinnalle. Kirja Varhaiskasvatus katsomusten kentällä (Haapasalo ym. 2017) oli hyvin silmiä avaava, ja halu oppia lisää katsomuskasvatuksesta kasvoi entisestään.

2 KATSOMUSKASVATUS VARHAISKASVATUKSEN KENTÄLLÄ

Tässä luvussa selvitän tutkimukseni teoreettista viitekehystä. Kerron katsomuskasvatuksesta ja syistä, miksi sen tutkiminen on nyt ajankohtainen asia varhaiskasvatuksessa. Selvitän myös tutkimuksessani esiintyviä keskeisiä käsitteitä.

2.1 Keskeiset käsitteet

Keskeiset käsitteet tutkimuksessani ovat varhaiskasvatus, katsomuskasvatus, uskontokasvatus, katsomustietoisuus ja monikulttuurisuus. Käsitteiden määritelmät ovat ajan myötä vaihdelleet, joten ne on syytä määritellä. Haluan huomauttaa, että teorialähteissä on käytetty eri käsitteitä samasta asiasta. Tutkimuksessani käytän käsitettä katsomuskasvatus, mutta teorian aineistossani on usein käytetty käsitettä uskontokasvatus tai uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio.

Varhaiskasvatus voi olla päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimessa varhaiskasvatuksessa, kuten kerhoissa tai leikkipuistoissa, tapahtuvaa toimintaa. Kaikkien näiden toimintaa määrittävät varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteiden tavoitteet. (Vasu, 2018, s. 17.)

Varhaiskasvatustilain (2018, 2 §) määrittää varhaiskasvatuksen seuraavasti: ”Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.” Varhaiskasvatustilain velvoittaa järjestämään pedagogisesti painottunutta varhaiskasvatusta sitä tarvitseville, ja se myös määrittää tavoitteita katsomuksellisesta näkökulmasta.

Varhaiskasvatustalain (2018, 3 §, 6) tavoitteena on "antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa." Varhaiskasvatuksessa on varhaiskasvatustalainkin mukaan huomioitava lasten tausta ja sen vaikutukset lapsen elämään.

Katsomuskasvatuksella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan kasvatusta, joka yhdistää varhaiskasvatuksen sisällöt, tavoitteet ja oppimisen alueet katsomuksiin ja uskontoihin liittyvään kasvatukseen. Sen alle kuuluvat myös uskonnolliset ja uskonottomat vakaumukset. Uskonnoton vakaumus voi olla uskonnoton elämäkatsomus tai uskonnoton tapakulttuuri, neutraali asenne muihin uskontoihin. Nämä kaikki edellä mainitut yhdessä muodostavat katsomuskasvatuksen. (Pellikka 2017, s. 151.) Yläkäsite *katsomuskasvatus* käsittää uskontojen ohella erilaiset elämän- ja maailmankatsomukset, mukaan lukien uskonottomuus (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 136–137).

Komulaisen (2008, s. 32) mukaan ei ole olemassa mitään yleistä uskontokasvatusta. Yleensä uskontokasvatus saa alkunsa jostain traditiosta. Uskontokasvatus voi olla esimerkiksi kristillistä tai islamilaista, ja usein niihin liittyy monia perinteitä, kuten luterilaisten ja katolisten traditiot. Muhosen ja Tirrin (2008, s. 66) mukaan, uskontokasvatusta voidaan pitää yläkäsitteenä, jonka alla on sekä tunnuksellinen ja tunnukseton kasvatus ja opetus. Tässä työssä käytän käsitettä katsomuskasvatus yläkäsitteenä uskontokasvatuksen sijaan.

Katsomustietoisuudella tarkoitetaan elämässä esiintyvien katsomuksellisten ulottuvuuksien, niihin liittyvien ristiriitojen ymmärtämistä, ja hyväksymistä osana yhteiskuntaa ja kasvatusta. Katsomustietoisuuden yhteydessä voidaan myös puhua katsomussensitiivisyydestä, jolla tarkoitetaan kykyä tunnistaa ja hyväksyä eri uskontojen ja katsomusten välisiä eroja, asettamatta niitä kuitenkaan paremmuusjärjestykseen. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 132–133.)

Katsomussensitiivisyyteen liittyy myös käsite kulttuurisensitiivisyys, jossa tunnistetaan myös kulttuurierot ja kulttuuri missä eletään. Näihin perustuvassa kasvatustoteessa on pääasiana moninaisuuden kunnioittaminen ja erilaisuuden arvostaminen. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 132–133.)

Monikulttuurisuuden käsite on hankala, koska se voidaan käsittää monella eri tavalla. Se voi tarkoittaa maassa asuvia useisiin eri kansoihin kuuluvia ihmisiä, ja siitä voidaan myös käyttää käsitettä kulttuurinen moninaisuus. Monikulttuurisuus voi myös viitata ryhmien välisiin suhteisiin, jolloin tulisi myös mainita valta- ja vähemmistöryhmien suhteet unohtamatta vähemmistöryhmien molemminpuolisia suhteita. Voidaan puhua maahanmuutosta ja maahanmuuttajiin liittyvistä asioista. Monikulttuurisuus on monia kulttuureja ja niiden välisiä suhteita, mutta pitää ymmärtää niiden vaikutukset yhteiskuntaamme ja koulutusinstituutioihimme. (Paavola & Talib, 2000, s. 26–27.) Varhaiskasvatuksessa kulttuurista moninaisuutta pidetään voimavarana, ja toimintaa kehitetäänkin kulttuurista monimuotoisuutta edistävään suuntaan (Eerola-Pennanen, 2018, s. 221–222).

2.2 Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen varhaiskasvatuksessa

Tässä luvussa kerron katsomuskasvatuksen historiasta ja asiakirjoista, jotka ovat siihen vaikuttaneet. Katsomuskasvatuksen tie uskontokasvatuksesta nykyiseen muotoon vuosien saatossa on ollut pitkä, ja sen asema on vaihdellut eri aikoina.

Katsomuskasvatuksen taustalla on uskontokasvatus, jolla on ollut merkittävä rooli osana suomalaista varhaiskasvatusta. Suomalaisen lastentarhatoiminnan pioneerit Hanna Rothman ja Elisabeth Alander olivat vahvasti kristillisiä, ja sitä kautta uskontokasvatus tuli osaksi varhaiskasvatusta. (Kallioniemi, 2021, s. 16; Kallioniemi, 2008, s. 9; Kuusisto ym. 2015, s. 146.) Vuonna 1983 eduskunta lisäsi 1973 voimaan tulleeseen lakiin lasten päivähoitosta tavoitepykälän (§ 2a), jossa säädettiin seuraavasti:

”Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoiton tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen vakaumuksen tukemisessa on kunnioitettava lasten vanhempien ja huoltajien vakaumusta.” (Kallioniemi, 2021, s. 17.)

Tässä vaiheessa uskontokasvatus sai virallisen aseman päivähoitossa. Uskontokasvatuksen tehtävä ei ollut kuitenkaan ohjaaminen uskonnolliseen vakaumukseen, vaan sen tehtävänä oli välittää tietoa ja kokemuksia uskonnosta.

Ajateltiin, että kaikki lapset saavat osallistua uskontokasvatukseen vanhempien vakaumuksesta huolimatta. (Kallioniemi, 2021, s. 18.)

Vuonna 2003 julkaistiin Varhaiskasvatuksen perusteet Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus Stakesin toimesta. Tätä asiakirjaa päivitettiin 2015, jolloin siihen hahmoteltiin uskonnollis- katsomuksellinen orientaatio viiden muun orientaation rinnalle (matemaattinen, luonnontieteellinen, historia-yhteiskuntatieteellinen, esteettinen ja eettinen orientaatio). Tässä vaiheessa oli huomattavaa, että katsomuksellinen käsite sai saman aseman kuin uskonnollinen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostettiin vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä, jonka avulla lapsikohtaiset sisällöt kirjataan osaksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Kallioniemi, 2021, s. 19–20.)

Vuonna 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteista poistettiin orientaatioalueet ja tilalle tuli oppimisen alueet (Kallioniemi 2021, s. 21). Oppimisen alueissa katsomuskasvatus kuuluu Minä ja meidän yhteisömmen alueeseen. Samaan kokonaisuuteen kuuluvat myös eettinen ja mediakasvatus sekä menneisyyden, tulevaisuuden ja nykyisyyden tutkiminen ja tarkasteleminen. (Kallioniemi 2021, s. 21. Kangas, Lastikka & Karlsson 2021, s. 43.)

Katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa on osa varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin kirjattua pedagogista toimintaa. Se on yleissivistävää, ja sen tavoitteena on lisätä lasten tietoisuutta erilaisista katsomuksista. Samalla sen tehtävänä on tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehitystä ja ohjata lapsia toisten kunnioittamiseen. (Kangas 2021, s. 122–123; Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 130–131; Vasu 2018, s. 45.)

Varhaiskasvatuksessa luonteva tapa tutustua erilaisiin katsomuksiin on erilaisten juhlien ja perinteiden kautta. Vuodenaikoihin liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet arjessa antavat oivan mahdollisuuden tarkastella erilaisia katsomuksia. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 135; Vasu 2018, s. 25, 45.) Katsomuskasvatusta toteuttaessa voidaan oppimisympäristöjä laajentaa menemällä esimerkiksi kirkkoihin, taidemuseoihin ja kirjastoihin, sekä käyttämällä luovia menetelmiä, kuten taidetta ja draamaa katsomuskasvatuksen näkökulmasta (Oph.fi).

Jokaiselle lapselle laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuskeskustelussa keskustellaan yhdessä perheen katsomuksesta ja heidän ajatuksistaan sen suhteen (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 135; Vasu 2018, s. 45). Katsomuskasvatus pitää ottaa esille kaikkien perheiden kanssa, ei pelkästään eri katsomuksia omaavien kuin valtaväestö. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mihin katsomuksellisiin tai uskonnollisiin tilaisuuksiin lapsi voi tai saa osallistua ja mihin ei. Esimerkiksi saako lapsi osallistua seurakunnan järjestämään toimintaan kuten nukketeatteriin. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 137–138.)

Jos lapsi ei saa osallistua johonkin katsomukselliseen tai uskonnolliseen tapahtumaan tai tilanteeseen, hänelle pitää järjestää korvaavaa samanarvoista pedagogista toimintaa kuin muille lapsille. (Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2017, s. 138). Jos muut menevät retkelle kirkkoon, pitää niille, jotka eivät pääse mukaan, järjestää oma retki. Hyvin usein lapsi laitetaan toiseen ryhmään esimerkiksi seurakuntatuokion ajaksi. Tai hän ulkoilee toisen ryhmän kanssa, kun muut ovat kirkkovierailulla. (Kuusisto & Poulter 2017, s. 43; Lamminmäki-Vartia & Kuusisto 2015, s. 137–138.) Näissä tilanteissa olisi tärkeää, ettei lapsi koe ryhmän toiminnasta poisjäämistä minkäänlaisena rangaistuksena, vaan että hän kokisi olevansa samanarvoinen kuin ryhmän muutkin lapset.

Suomalaista varhaiskasvatusta ohjaavat monet asiakirjat. Varhaiskasvatuksessa tapahtuva katsomuskasvatus on normipohjaista ja kansallisesti velvoittavaa. Suomessa varhaiskasvatustilain ja valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat ohjaavia asiakirjoja. Suomen perustuslain 11 §, todetaan, että jokaisella Suomessa asuvalla on uskonnon ja omantunnon vapaus, oikeus omaan maailmankatsomukseensa ja uskontoonsa. Jokaisella on uskonnonvapaus, mutta myös vapaus olla osallistumatta mihinkään uskuntoon. Kaikilla on myös oikeus yhdenvertaisuuteen, eikä sukupuoli, uskonto tai etninen tausta saa määrittää ihmisen asemaa. (Itäkare 2015, s. 4.)

Edellä mainittujen lisäksi on sitouduttu erilaisiin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten Unicefin lasten oikeuksien sopimukseen. Tämän sopimuksen 14 artiklan mukaan ”Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Valtion tulee kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä”. (Unicef.fi)

Myös uskonnonvapauslain (2003) mukaan oppilaalla on oikeus saada koulutuksensa kontekstissa oman uskontonsa tai perheen katsomuksen mukaista opetusta. Oppilaalla on oltava mahdollisuus tutustua muihin katsomuksiin myös katsomuksen ollessa uskonnoton. Järjestettäessä perheen katsomukselle sopimatonta toimintaa on lapselle järjestettävä vastaavaa korvaavaa toimintaa. (Poulter, Riitaoja & Kuusisto 2017, s. 102–103.)

Edellä mainittujen lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, s. 44) mukaan varhaiskasvatuksessa tulee vahvistaa lasten kykyä toimia lähiyhteisössä, ja käsittää sen monimuotoisuus eri aikoina ja eri näkökulmista. Lapsille tulee opettaa eettistä ajattelua ja antaa tietoa eri katsomuksista, unohtamatta median näkökulmaa.

2.3 Aikaisempia tutkimuksia katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatuksessa

Viime vuosina ilmestyneissä katsomuskasvatukseen varhaiskasvatuksessa liittyvissä tutkimuksissa on monikulttuurisuus ollut vahvasti esillä (Itäkare 2015, s. 5, 15–16). Itäkare (2015, s. 115) on pro gradussaan tutkinut varhaiskasvatussuunnitelmien katsomuksellisia sisältöjä. Tutkimuksessa, joka toteutettiin Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman, neljän helsinkiläisen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden perusteella selvisi, että ei- uskonnollinen kasvatusta varhaiskasvatussuunnitelmissa oli hyvin marginaalista, tai sitä ei ollut ollenkaan. Laakso (2018, s. 33–34) on tutkinut pro gradussaan turkulaisten päiväkotityöntekijöiden käsityksiä varhaiskasvatuksesta. Hän teki kyselytutkimuksen, jossa selvitti päiväkodin työntekijöiden käsityksien ohella heidän kokemuksiaan siitä, miten katsomuskasvatuksen tavoitteita toteutetaan. Omaan uskontoon ja katsomukseen tutustumista pidettiin tärkeänä tavoitteena, mutta käytännön toteutusta koskeviin avoimiin kysymyksiin saatiin vähän vastauksia. Syytä tähän näiden kysymysten vastaukseen mietittiin ja pohdittiin sen johtuvan ehkä siitä, ettei joko tietoa ole riittävästi tai taito käytännön toteutukseen puuttuu.

Tutkimuksia varhaiskasvatuksen opettajien käsityksistä katsomuskasvatuksesta on tehnyt Arto Kallioniemi 2000. Kallioniemi teki

kyselytutkimuksen helsinkiläisille lastentarhanopettajille, joiden uskontokasvatuksen käsityksistä hän oli kiinnostunut. Kallioniemi teki kyselyn, jossa hän yhdisti kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen lähtökohdan. Postitse lähetettyyn kyselyyn vastasi 306 helsinkiläistä lastentarhanopettajaa (nykyisin nimike varhaiskasvatuksen opettaja). Kallioniemen tutkimuksessa tutkimusongelmana oli seuraava: minkälaisia käsityksiä helsinkiläisillä lastentarhanopettajilla on päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimus sisälsi kolme osa-aluetta. Nämä ovat käsityksiä 1.tavoitteista, 2. käytännöstä ja toteutuksesta ja 3. vaikeuksista, tuen ja koulutuksen tarpeesta. Kyselyssä kysymyksiä oli muun muassa seuraavia asioita: käsityksiä uskonnollisen kasvatuksen tärkeydestä, miten uskonnollista kasvatusta toteutetaan ja miten monikulttuurisuus on vaikuttanut päiväkodin uskonnolliseen kasvatukseen. Kyselyssä haluttiin myös tietää miten päiväkodissa lastentarhanopettajat sovittavat yhteen perinteet, käytännön seikat ja perheiden odotukset. (Kallioniemi 2000, s. 30–34.)

Kyselyyn vastanneet lastentarhanopettajat pitivät uskonnollisen kasvatuksen tavoitteita tärkeinä, ja heillä painottui vastaaminen lasten uskontoon liittyviin kysymyksiin. Sitä pidettiin tärkeämpänä kuin kulttuuriperinteisiin ja uskontoon tutustumista ja myös eri uskontojen hyväksymistä. Uskontoon liittyvän kasvatuksen ja käytännön toteutuksen vastauksien perusteella tärkeää oli kirkkovoosi ja siihen liittyvät juhlit ja perinteet erilaisine kirkkoretkineen ja seurakunnan työntekijöiden vierailut päiväkodeissa. Tässä vastausryhmässä oli myös monikulttuurisuus, jossa tärkeänä pidettiin uskonnollisen taustan huomioon ottamista. Tämän koettiin lisäävän vaikeuksia toteuttaa uskonnollista kasvatusta käytännössä ja vähentävän sitä osaltaan. Lastentarhanopettajien vastauksista tuli ilmi, että vanhempien kanssa keskustellaan uskontokasvatuksesta ja perheiden toivomuksia sen suhteen pyritään toteuttamaan. (Kallioniemi 2000, s. 129–140.)

Suurimpana vaikeutena uskonnollisessa kasvatuksessa ja siihen liittyvinä tuen ja koulutuksen tarpeena pidettiin eri uskontoihin liittyviä vaikeuksia. Lastentarhanopettajilla oli vastauksiensa mukaan orientoitumisvaikeuksia uskonnolliseen kasvatukseen. Täydennyskoulutusta uskontoon liittyviin asioihin toivottiin, erityisesti uskonnollisen kasvatuksen menetelmiin ja sisältöihin.

Toivottiin myös lisää tuntemusta eri uskontoihin ja kulttuureihin. (Kallioniemi 2000, s. 129–140.)

Viime aikoina katsomuskasvatukseen liittyvissä tutkimuksissa on painotettu lapsen näkökulman tärkeyttä ja sen huomioimista, koska monikatsomuksellisessa ympäristössä lapsen uskonnollinen ja kulttuurinen tausta merkitsevät paljon (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2010, s. 134). Varhaiskasvatusympäristössä pitäisi olla näkyvillä katsomuksiin ja erilaisiin uskontoihin liittyviä toimintakulttuureja, kuten esimerkiksi juhliin liittyviä perinteitä. Ubanin (2015, s. 87–92) mukaan, se miten lapsi hahmottaa itsensä ja katsomukset varhaiskasvatuksessa, näkyy se pitkälle tulevaisuuteen uskontoihin ja katsomuksiin liittyvissä asioissa. Uskontojen ja katsomusten vuorovaikutus ja dialogi, selkeän näkyvyyden ohella, vahvistavat lapsen omaa identiteettiä ja ymmärrystä muita kohtaan (Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2010, s. 130).

Katsomuskasvatuksesta löytyy paljon kandidaatin opinnäytetyön tasoisia tutkimuksia ja jonkin verran Pro Graduja. Aihe on vielä niin tuore, ettei siitä ole vielä ehditty juuri tehdä väitöskirjoja

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen ensin tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymykset. Sen jälkeen kuvaan tutkimuskohdetta, sen valintaa ja lähestymistapaa. Kerron tutkimuksen kohdejoukosta ja kuvaan aineistonkeruumenetelmän. Kuvaan myös aineiston analyysin ja pohdin luvun lopuksi tutkimuksen eettisyyttä.

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on kuvata ja ymmärtää 3–5-vuotiaiden ryhmissä työskentelevien varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia katsomuskasvatuksesta. Tutkimuksen tarkoituksena on kokemusten myötä ymmärtää, kuinka katsomuskasvatuksen opettaminen varhaiskasvatuksessa koetaan ja liittyykö siihen esimerkiksi jotain haasteita. Ja jos sisältyy, niin minkälaisia.

Tutkimus on aiheeltaan ajankohtainen, koska valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa on juuri uudistettu. Kunnassa, johon tutkimukseni sijoittuu, uudistetaan varhaiskasvatussuunnitelmaa juuri tällä hetkellä. Tutkimus voi tuoda uutta tietoa siitä, kuinka katsomuskasvatusta opetetaan käytännössä varhaiskasvatuksessa ja, esimerkiksi miten katsomuskasvatus näkyy huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Tutkimukseni kohteena ovat varhaiskasvatuksen opettajien, eli ihmisten, subjektiiviset kokemukset.

Tutkimukseni keskeinen kysymys on: Millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajilla on katsomuskasvatuksesta?

3.2 Tutkimuskohde ja lähestymistapa

Tutkimuskohteena minulla on Kanta-Hämeessä pienessä kunnassa sijaitsevat päiväkodit. Kyseisessä kunnassa päivitetään juuri kunnan omaa

varhaiskasvatussuunnitelmaa, ja siellä toivotaan tutkimuksen lisäävän keskustelua katsomuskasvatuksesta ja sen toteuttamisesta.

Tässä tutkimuksessa käytettiin laadullista tutkimusmenetelmää. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 98) pitävät tärkeänä, että laadullista tutkimusta tehdessä ne henkilöt, joilta tieto kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä niin paljon kuin mahdollista tai, heillä on siitä kokemusta. Informanttien valinnan on oltava tarkoituksenmukaista. Valitsin tietyt varhaiskasvatuksen opettajat tutkimusjoukoksi, koska tiedän että, heillä on tarvitsemaani informaatiota.

3.3 Kohdejoukko

Tutkimusjoukoksi valitsin erään hämäläisen kunnan varhaiskasvatuksen yksikössä 3–5-vuotiaiden ryhmissä työskentelevät 4 varhaiskasvatuksen opettajaa. Tutkimuksessani tahdoin selvittää 3–5-vuotiaiden ryhmissä työskentelevien varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. 3–5-vuotiaiden ryhmissä työskentelevillä varhaiskasvatuksen opettajilla voi olla erilainen koulutustausta. Osa voi olla sosionomeja ammattikorkeakoulusta, osa yliopistopohjaisia kasvatustieteen kandidaatteja ja osa saattaa olla valmistunut lastentarhanopettajaopistosta. Tutkittavia yhdistää työskentely tällä hetkellä 3–5-vuotiaiden ryhmissä, esiopetuksen ja alle 3-vuotiaiden opettajat olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle. Jokaisella kohdejoukon varhaiskasvatuksen opettajalla on yli kolmen vuoden työkokemus.

Varhaiskasvatuksen opettajalla on päävastuu ryhmän toiminnasta. Hän suunnittelee, arvioi ja kehittää ryhmän toimintaa ja toiminnan sisältöjä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Hänellä on päävastuu ryhmän pedagogiikasta ja siitä että pedagogiikka perustuu varhaiskasvatussuunnitelmassa oleviin tavoitteisiin. Hän toimii siis ryhmänsä pedagogisena johtajana. (Heikka 2017, s. 56.)

3.4 Aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmäksi tutkimuksessani valitsin teemahaastattelun. Haastattelu on aina ihmisten välinen vuorovaikutustilanne, jossa haastateltava

kertoo näkemyksiään ja kokemuksiaan tutkittavana olevasta ilmiöstä haastattelijalle. (Eskola ym. 2018, s. 28; Hirsijärvi ym. 2018, s. 204; Kananen 2014, s. 72.) Teemahaastattelu on yleisin muoto käytössä olevista haastattelumuodoista (Eskola ym. 2018, s. 29; Kananen 2014, s. 76; Vilkkä 2021, s. 124). Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä sopii hyvin valitsemaani analyysimenetelmään, sisällönanalyysiin, koska teemahaastattelussa on tärkeää löytää tutkimusongelman keskeiset käsitteet tai teemat. Niistä poimitaan ne, joita on ehdottomasti käsiteltävä, jotta saadaan vastauksia tutkimusongelmaan. Ne voidaan käsitellä satunnaisessa järjestyksessä, oleellista on, että järjestys on vastaajan kannalta luonteva. (Eskola ym. 2018, s. 29–30; Kananen 2014, s. 77; Vilkkä 2021, s. 124.)

Haastattelutilanteessa on haastattelijan tärkeää huolehtia, että haastateltava pysyy teemassa eikä puhe karkaa käsiteltävän teeman ulkopuolelle. Keskustelu etenee kuitenkin haastateltavan ehdoilla. Tutkittava saa kertoa vapaasti aiheeseen liittyviä näkemyksiään ja kokemuksiaan tutkittavasta ilmiöstä. Tutkija tekee tarvittaessa tarkentavia ja täydentäviä kysymyksiä. (Kananen 2014, s. 76.) Teemahaastattelussa kysymysten muotoilu auttaa se, että haastattelija tuntee kohderyhmän. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua se, että kysymykset peilaavat tutkijan omia käsityksiä ja ajatuksia tutkittavana olevasta asiasta. Kysymykset saattavat sisältää tutkijan omia ennakkokäsityksiä hänen tutkimastaan asiasta. Haastateltava saattaa vastata tutkijan toivomalla tavalla eikä omien käsityksiensä mukaan. (Hirsijärvi 2018, s. 206; Vilkkä 2021, s.127.) Haastattelijan pitää pysyä täysin neutraalina riippumatta siitä millaisia vastauksia haastateltava antaa. Kantaa ei saa ottaa, ja kannattaa välttää myös kannustavia ilmaisuja, koska niiden seurauksena haastateltava saattaa alkaa tuottaa vastauksia, joita häneltä halutaan. Tällä tavoin aineisto vinoutuu, eikä vastaa haastateltavien omia käsityksiä ja kokemuksia. (Kananen 2014, s. 84–85.)

Empiiristä laadullista tutkimusta tekevän tutkijan on hyvä tuntee kohderyhmän lisäksi toimintaympäristö ja kulttuuri, jossa tutkimus tehdään ja jossa tutkittava toimii. Ymmärtääkseen ja tulkitakseen tutkittavan kokemuksia ja näkemyksiä tutkijan pitää tiedostaa niiden tilannekohtaisuus ja kulttuurisidonnaisuus. (Vilkkä 2021, s. 130.)

Haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluna maaliskuussa 2022. Sopivia haastateltavia valitessa on tarkoitus löytää sellaisia henkilöitä, joilla on tutkimuksessa haluttavaa tietoa tai kokemusta (Eskola ym. 2018, s. 30, 135–136; Kananen 2014, s. 97–98). Tutkimukseeni osallistuvat ovat kaikki päteviä varhaiskasvatuksen opettajia, ja he ovat tehneet työtä varhaiskasvatuksessa jo jonkin aikaa, joten kaikilla on tutkimuksessa haluttavaa tietoa ja kokemusta asiasta. Haastattelulla haettiin kertomuksenomaista puhetta, joka kuvaa haastateltavan kokemuksia mahdollisimman hyvin. (Vilkka 2021, s. 173.) Vilkan (2021, s. 13) mukaan ilmiön kuvaukset, tuntemukset, mielikuvat vertauksineen ja kielikuvineen ovat hyvää tutkimusaineistoa.

Tutkimusluvan saamisen jälkeen otin tutkittaviin yhteyttä henkilökohtaisesti ja haastatteluun suostumisen jälkeen sovin haastattelun ajankohdan ja paikan. Kaikki haastateltavat antoivat haastatteluille tallennusluvan. Haastatteluille piti löytää rauhallinen tila. Rauhallisella tilalla saadaan parempi laatu tallenteelle ja mahdollistetaan haastatteluun keskittyminen (Eskola 2018, s. 32–33). Kaksi haastattelusta tehtiin verkossa, yksi informantin kotona ja yksi informantin työpaikalla. Eskolan ym. mukaan (2018, s. 34.) haastateltavalle tuttu ja mukava tila antaa varmuutta ja hänen on helpompaa sitoutua haastatteluun. Kannattaa myös huomioida haastattelutilan ympäristö, ettei se luo epävarmuutta haastateltavalle. (Eskola ym. 2018, s. 34.) Laadullinen tutkimus on aina sidoksissa aikaan, paikkaan ja tilanteeseen (Hirsijärvi ym. 2018, s. 207; Vilkka 2021, s. 133).

Haastattelut tehtiin osittain verkossa Microsoft Teams -alustalla. Hyvin usein haastattelu tutkimus tehdään kasvotusten, haastateltavan ja haastattelijan ollessa samassa tilassa. Tällä hetkellä korona viruksen takia, haastattelut ovat turvallisempia tehdä verkossa videon välityksellä. Kaikki, myös haastateltavan kanssa samassa tilassa tehdyt haastattelut, tallennettiin puhelimen nauhurilla ja kannettavalla tietokoneella.

Haastattelurungon pääkysymys oli: ”Kerro minulle kokemuksiasi katsomuskasvatuksessa työssäsi varhaiskasvatuksessa”. Lisäksi käytettävissä olivat seuraavat apukysymykset:

- Mitä katsomuskasvatus tarkoittaa?
- Millaisia kokemuksia sinulla on katsomuskasvatuksesta?

- Millaista katsomuskasvatukseen liittyvää toimintaa ryhmässänne on ollut?
- Minkälaista yhteistyötä teet perheiden kanssa katsomuskasvatuksessa?
- Millaisia haasteita katsomuskasvatuksen järjestäminen tuottaa?
- Millaista koulutusta olet saanut katsomuskasvatuksen opettamiseen?

Nämä ovat kysymysrunon kysymykset, jotka laadin itselleni ennen haastattelutilannetta. Haastattelu eteni haastateltavan ehdoilla, ja esille nousseisiin uusiin asioihin tartuttiin. Teemahaastattelurungon avulla varmistettiin, että kaikista keskeistä asioista puhuttiin. (Eskola ym. 2018, s. 42–43; Kananen 2014, s. 77.) Haastattelun kuluessa piirsin samalla miellekarttaa haastateltavan kertomista asioista. Näin on helpompaa tarkistaa, mistä asioista haastateltava on puhunut haastattelun kuluessa. Ennen tutkimushaastattelua tehtiin koehaastattelu, joka Vilkan (2021, s. 130) mukaan, auttaa tutkijaa saamaan selville kysymysten ja pääkäsitteiden ymmärrettävyyttä.

3.5 Aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessani käytin aineiston analyysissä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa systemaattisesti ja tehdä siitä yleinen kuvaus johtopäätöksineen. Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tyyppiin. Nämä ovat aineistolähtöinen, teoriasidonnainen ja teorialähtöinen analyysi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 107–117.)

Aineistolähtöisen analyysin tarkoitus on saada luotua tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Siinä tutkimusaineistosta valitaan analyysiyksiköt tutkimuksen tarkoituksen mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 107–108.) Aineistolähtöinen analyysitapa käy hyvin tutkimukseeni, koska tutkimuksessani kuvaan varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia. Sisällönanalyysissä yleisesti tutkitaan tekstimuodossa olevia aineistoja, joiden pohjalta voidaan laatia helposti hahmottuva kuvaus. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 108) mukaan

analyysivaiheessa pitää kuitenkin sulkeistaa aikaisempi tieto tutkittavana olevasta ilmiöstä, ettei se pääse vaikuttamaan analyysin. Aiemmin tiedossa olevilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla tutkittavana olevasta ilmiöstä, ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin ja sen lopputuloksen kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 108.)

Tarkoitus on saavuttaa tutkittavan näkökulma. Yksittäiset sanat, äänenpainot eikä tauot haastattelun aikana eivät ole merkityksellisiä, merkityksellisiä ovat yksittäiset mielelliset merkitykset, joita tutkittava tuottaa ilmiöstä haastattelun aikana. Merkityssuhteet ja merkityskokonaisuudet, jotka muodostuvat yksittäisistä mielellisistä merkityksistä ovat ne, joista tutkija on kiinnostunut. Tutkija näkee merkityskokonaisuuksia tutkimusaineistosta, jos hänellä on merkitysten tajua, jota elämänkokemus on tuottanut. (Vilka 2021, s. 171–172.)

Kun tutkimusaineisto saatiin haastatteleamalla kasaan, se muutettiin muotoon, jossa sen tutkiminen on mahdollista. Koska kyseessä on tallennetut haastattelut, muutin ne kirjalliseen muotoon eli litteroin ne. Litterointi vei aikaa, mutta samalla se antoi minulle mahdollisuuden vuoropuheluun keräämäni tutkimusaineiston kanssa. Tämä auttaa määrittelemään onko aineistoa riittävästi tutkimusongelman tulkinnan kannalta. (Vilka 2021, s. 137.) Tutkimusaineisto kirjoitettiin sanasta sanaan samanlailla kuin haastateltava sen kertoi, puhetta ei muokattu. Tutkijan pitää tarkasti seurata haastateltavan puhetta, koska kyse on myös tutkimuksen luottamuksellisuudesta. Tämä pitää näkyä myös tutkimustekstissä. (Vilka 2021, s. 137–138.) Litteroitua aineistoa tuli 37 sivua (fonttikoko 12 ja riviväli 1,5).

Aineiston analyysin aloitin heti kun olin saanut ensimmäisen haastattelun litteroitua. Kun olin saanut koko aineiston kirjoitettuun muotoon, luin kaikki vastaukset useamman kerran. Sen jälkeen kävin jokaisen informantin haastattelun yksi kerrallaan läpi. Samalla erottelin aineistosta värikoodeja käyttämällä samoja luokkia. Värikoodien perusteella jaoin aineistosta esille nousevat asiat eri teemoihin. Teemoittelulla pyritään löytämään tekstistä merkityksenantojen ydin (Moilanen & Rähä 2018, s. 60) ja siinä painottuu mitä mistäkin teemasta on sanottu (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 105). Teemojen jakamisen jälkeen täsmensin teemojen merkityssisältöjä, jossa apuna käytin käsittekarttaa. Etsin kirjoitetusta aineistosta jokaiseen teemaan liittyvät asiat ja

kasasin ne käsitekarttaan. Tämän jälkeen kirjoitin ne sanalliseen muotoon. Aineiston teemoiksi nousivat kokemukset, yhteistyö perheiden kanssa, haasteet, toivomukset ja käsite katsomuskasvatus. Nämä tekijät muodostivat näin ollen myös tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa kuvataan tutkimuksesta saadut tulokset. Aluksi kerron siitä mitä varhaiskasvatuksen opettajat ajattelevat katsomuskasvatuksen tarkoittavan varhaiskasvatuksessa. Sen jälkeen esittelen tutkimustulokset tutkimuskysymyksen ohjaamana. Tutkimukseni pääkysymys oli: Millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen opettajilla on katsomuskasvatuksesta?

4.1 Mitä katsomuskasvatus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa?

Tutkimustuloksista selvisi, että kaikki haastateltavat määrittivät katsomuskasvatuksen käsitteen varhaiskasvatuksessa lähes samalla tavalla. Katsomustietoisuutta pidetään tärkeänä. Eri uskontoihin, katsomuksiin ja uskonnottomuuteen tutustumista pidetään isona osana katsomuskasvatusta. Lasten pitäisi päästä tutustumaan erilaisiin asioihin heitä ympäröivässä maailmassa. Kaikkiin katsomuksiin pitäisi tutustua tasapuolisesti ja kaikkia uskontoja, katsomuksia ja uskonnottomuutta pitäisi tarkastella avarakatseisesti ja ilman ennakkoluuloja.

Kaikki eri uskonnot ja myös uskonnottomuus on lapsiryhmässä tasavertaisia ja kaikkia niitä pitäisi arvostaa ja tutustua tasapuolisesti. H1

Kasvatetaan lapsia kunnioittamaan toisia riippumatta ovatko kulttuuriset tai uskonnolliset taustat samanlaisia vai erilaisia. H3

Yhden vastaajan mukaan katsomuskasvatuksen tarkoituksena ei ole poissulkea keskusteluista vaikeitakaan asioita. Tarkoitus on tuoda katsomuksellisia asioita lähelle lapsen kehitystason mukaisesti ja perheitä kunnioittaen turvallisessa ympäristössä. Samalla tuetaan lasten kulttuurisen identiteetin kehittymistä ja moninaisuuden hyväksymistä. Lasta kuunnellaan, ja häntä askarruttaviin kysymyksiin yritetään vastata parhaalla mahdollisella tavalla.

Varhaiskasvatuksen opettajat olivat sitä mieltä, että katsomuskasvatus sisältää myös erilaisiin kulttuureihin, niiden arvoihin ja tapoihin tutustumisen. Parhaimmillaan katsomuskasvatuksen ympärille voidaan rakentaa projekti, jossa tutustutaan eri maihin, niiden kulttuureihin ja samalla niissä vallitseviin katsomuksiin.

Se on parhaimmillaan puolueetonta ja avarakatseista tutustumista erilaisiin kulttuureihin, tapoihin ja uskontoihin. H4

4.2 *Katsomuskasvatuksen käytännön toteutus varhaiskasvatuksessa*

Kaikilla haastatteluun osallistuneilla on yli kolmen vuoden työkokemus varhaiskasvatuksessa. Osa heistä on kokenut muutoksen uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen. Aiemmin on tehty seurakunnan kanssa tiivistä yhteistyötä, mutta se on vähentynyt koronan takia. Seurakunnan tuokiot on aiemmin koettu hyvin uskonnollisiksi, mutta nyt niissä on alettu tuoda enemmän esiin esimerkiksi arvoja, toisten hyvää kohtelua ja hyviä tapoja. Ne koetaan nykyisin paremmin kaikille sopiviksi.

Aikaisemmin oli kirkkoretkiä ja nukketeattereita, nyt seurakunta lähinnä lähettää videoita, joita katsotaan lasten kanssa. H1

Seurakuntatuokioilla läsnä aina se hartaus. H2

Tunnekasvatusta, empatiaa ja perusarvojen käsittelemistä. H1

Katsomuskasvatus on ollut aiemmin lähinnä seurakunnan järjestämää toimintaa. Vastaajien vastauksista selvisi, että kaikki painottivat katsomuskasvatuksen olevan varhaiskasvatussuunnitelman mukaista toimintaa. Asia on kuitenkin vielä niin uusi, ettei tarkalleen tiedetä, mitä kaikkea katsomuskasvatuksen sisältöihin kuuluu.

Haastateltavat kertoivat katsomuskasvatuksen olevan paljolti juhlia kulttuuriperinteineen. Erilaiset juhlat, niiden vietto ja niihin liittyvät askartelut ja perinteet, sekä keskustelut lasten kanssa ovat varhaiskasvatuksen arjessa tapahtuvaa katsomuskasvatusta. Kaikkien haastateltavien vastauksista selvisi, ettei päiväkodissa puhuta uskonnosta eikä uskonnollisista asioista niiden

varsinaisessa merkityksessä. Jouluna ei puhuta Jeesuksen syntymästä, vaan keskustelut ja toiminta liittyy enemmän tonttuihin ja joulunperinteisiin.

Mennään enemmän kulttuurin ja perinteiden puolelle. H1

Ajaututaan ymmärtämään erilaisia kulttuureja. H2

Vastauksista kävi ilmi, että keskustelut päiväkodin arjessa toiminnan lomassa ovat hyviä paikkoja katsomuskasvatuksen toteuttamiselle. Lasten kanssa voidaan puhua hyvistä tavoista ja toisen kohtelemisesta ja välittää hyviä arvoja lapsille. Yksi vastaajista painotti sitä, ettei keskusteluissa saa leimata ketään minkään katsomuksen edustajaksi, eikä lasta saa altistaa toisten lasten kysymyksille.

Lasta ei saa leimata, eikä tehdä numeroa siitä, että lapsi ei pääse kirkkoon, tai ei saa syödä lihaa. Lapsi voi itse kertoa asiasta, jos tietää tai tahtoo, mutta kasvattajan velvollisuus on suojella lasta leimaamiselta jonkun tietyn katsomuksen tai uskonnon edustajaksi. Toisille lapsille on helpointa kertoa, että vanhemmat ovat päättäneet niin. Tämä on muitten lasten helppo hyväksyä.

4.3 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Haastatteluun osallistuneiden vastauksista tuli esiin perheiden kanssa tehtävän yhteistyön merkitys. Vastaajat painottivat huoltajien kanssa yhteistä keskustelua, jos perheellä on eri katsomus kuin valtaväestöllä. Keskusteluissa varhaiskasvatuksen opettajat kertovat huoltajille päiväkodin tavoista viettää esimerkiksi joulua ja siihen liittyvistä kulttuuriperinteistä. Yksi vastaaja painotti sitä, että jos ei tiedä katsomukseen liittyvistä asioista, niin kannattaa ottaa selvää. Perheiltä voi suoraan kysyä mihin heidän lapsensa saa osallistua ja mihin ei.

Jos en tiedä ja oletan tietäväni, niin siitä saattaa seurata ongelmia. Keskustellaan missä menee rajat, voiko esimerkiksi kuunnella tietyn tyyppistä musiikkia. H2

On tärkeää tietää perheen toiveet ja säännöt ja mitä me voimme niistä toteuttaa. H2

Yhteisten sääntöjen ja toimintatapojen laatiminen helpottaa katsomuskasvatuksen suunnittelemista ja järjestämistä. Yksi vastaaja piti tärkeänä sitä, että kaikkien perheiden kanssa jutellaan katsomuksista ja

perheiden tavoista viettää esimerkiksi juhlia. Samalla tietämys lisääntyy uusista kulttuuriperinteistä ja maailmankuva avartuu ja jatkossa on helpompi toimia.

Suvivirsi on meidän kulttuuriperinnettämme. H4

Analyysistä selvisi, että varhaiskasvatuksen opettajat tiedostavat, että kaikkien huoltajien kanssa pitäisi keskustella katsomuksista. Keskustelua kuitenkin käydään lähinnä niiden huoltajien kanssa, joilla on eri katsomus. Osa haastateltavista mietti, että mitä kaikkien huoltajien kanssa asiasta pitäisi puhua.

Keskustellaan vain niiden kanssa, joilla perustietolomakkeessa rasti, ettei saa osallistua uskonnollisiin juttuihin. H1

Yksi vastaajista kertoi, että katsomuskasvatukseen liittyvät kysymykset eivät aina ole selkeitä vanhemmille.

Vanhemmat ihmettelevät miksi tällaisia kysellään. H4

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa eri katsomuksen omaavan perheen kanssa keskustellaan mihin lapsi saa osallistua. Tämä herättää joskus ihmetystä huoltajien keskuudessa, koska varsinkin maahanmuuttajat tahtovat lapselleen tasavertaista kohtelua muiden lasten kanssa. Ja vastaajan kertoman mukaan, yleensä lapset saavat osallistua samaan kuin muutkin lapset.

4.4 Haasteet katsomuskasvatuksen toteuttamisessa

Osa haastatelluista on kokenut muutoksen uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseksi hankalaksi. Kaikki kokevat, että heillä on ollut haasteita katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Uskonnosta ja siihen liittyvistä asioista ei uskalleta enää puhua, jos ryhmässä on eri katsomuksia omaavia lapsia.

Asioista pitäisi pystyä keskustelemaan eikä olla hiljaa kaikesta. H3

Ketä se kasvattaa, jos ollaan hiljaa kaikista uskonnoista? H2

Ei tiedetä mitä ja miten katsomuksista pitäisi puhua, kun siihen ei ole selkeää ohjeistusta. Yksi haastateltavista on kokenut, kuinka toisessa ryhmässä on kielletty kaikki uskontoon liittyvät asiat, koska ei ole tietoisuutta, kuinka toimia, jos ryhmässä on kirkkoon kuulumattomia lapsia.

Kielletään puhumasta kirkosta, koska ryhmässä on kirkkoon kuulumattomia.
H2

Ei saa piirtää kirkkoa. H2

Vastauksista selvisi, että halutaan noudattaa yhdenvertaisuuden periaatetta, mutta on hankala määritellä, mitä katsomuksia pitäisi esitellä lapsille, varsinkin jos ryhmässä ei ole muita katsomuksia. Yksi vastaajista mietti, että jos hän esittelee lapsille saamelaiskulttuuria, niin onko hänen esiteltävä muitakin Suomessa perinteisesti esiintyviä kulttuureja.

Yksi haastateltava on ollut tilanteessa, jossa lapsi tivaa uskonnolliseen kysymykseen vastausta.

Lapsi tivaa onko Jeesusta olemassa? H4

Häntä mietitytti mitä siihen olisi pitänyt vastata. Vastauksissa tuli myös ilmi, että muutkin kaipaavat tietoa siitä, miten puhua ja reagoida lapsen uskonnolliseen puheeseen. Lapsi on saattanut puhua taivaaseen pääsystä, ja siitä ettei tuhma pääse taivaaseen. Haasteena on vastata pedagogisesti oikein, mutta perhettä ja perheen katsomusta väheksymättä.

Jotkut uskovat, että on, jotkut ei. Ei ole yhtä oikeaa tapaa. Voit kysyä vanhemmiltasi mitä mieltä he ovat. H4

Kun ihmisillä ei ole tietoa sitä vältellään. H3

Vastaajien mukaan välillä tulee tilanteita, joissa lapsen lähiomainen on menehtynyt. Tällöin ei välttämättä tiedä mitä puhua ja mitä vastata lapsen puhuessa kuolemasta. Tällaisissa tilanteissa useampi vastaajista kertoo keskustelewansa huoltajan kanssa asiasta, ja samalla selviää mitä lapsi tietää ja mitä hänelle on kerrottu.

Haasteena haastateltavat ovat kokeneet, mitä ne lapset tekevät, jotka eivät lähde esimerkiksi kirkkoon muitten kanssa. Vastauksista ilmeni kuitenkin, että vastaajat tiedostivat, että toiminnan pitää olla samanarvoista kaikilla. Haasteena on järjestää toimintaa silloin, kun kaikki muut päiväkodista lähtevät, paikalle jää vain muutama lapsi. Kolme haastateltavista kertoi ottavansa etukäteen selvää, mitä seurakunnan järjestämässä hetkessä on sisältönä, ja järjestävänsä samantyyppistä päiväkodille jääville lapsille. Retkiä on hankala toteuttaa samanaikaisesti, koska ei ole riittävästi henkilökuntaa. Vastaajia mietityttää myös

se, miten ne lapset, jotka eivät pääse samaan paikkaan kuin muut, kokevat sen. Tasa-arvoista kohtelua pidetään tärkeänä, ettei kukaan luule olevansa huonompi tai parempi sen mukaan, mihin pääsee tai ei. Lapsi ei kuitenkaan kysele leikkikavereidensa katsomuksia, kaikki leikkivät yhdessä huolimatta katsomuksista tai uskonnoista.

Jos olisi tietoisuutta mitä katsomuskasvatus tarkoittaa ja miten sitä voisi integroida kaikkeen toimintaan. H1

Miten lapsi kokee, kun ei saa osallistua samaan kuin muut? H4

Koulutusta katsomuskasvatuksesta haastatellut ovat saaneet vähän. Yhdellä on ollut opinnoissa yksi kurssi ja kaksi muuta ovat olleet 3–5- vuotioiden ryhmissä työskenteleville varhaiskasvatuksen opettajille suunnatussa koulutuksessa. Koulutuksessa olleet kokivat koulutuksen annin olleen hyvin pientä.

Koulutuksessa puhuttiin vain omasta uskonnosta, ei juuri muista katsomuksista, vaikka piti olla katsomuskasvatuksesta. H3

Käytännön tietoa olisin kaivannut. H1

Koulutusta ei niinkään toivottu lisää, pikemminkin enemmän yhteistä keskustelua katsomuskasvatuksen tarkoituksesta ja sisällöistä ja siitä, että se on varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista toimintaa.

4.5 Toiveet katsomuskasvatuksen järjestämisen suhteen

Vastauksissa, uutena asiana, jota ei ollut kysymysrungossa, nousi esiin yhteisen linjan puute katsomuskasvatuksen suhteen. Vastaajat toivoivat kunnalle yhteistä linjausta katsomuskasvatuksen suhteen. Osa nosti esille ryhmäkohtaiset toimintatavat, johon vaikuttavat kasvattajien omat asenteet. Näitä ei pidetty hyvinä. Yksi vastaajista oli kokenut, että ryhmän aikuisten oma asenne uskoon tai uskonottomuuteen heijastuu katsomuskasvatuksen toteuttamiseen. Katsomuskasvatusta ja kaikille samanarvoista toimintaa, ei välttämättä pidetä tärkeänä, jos puuttuu yhteinen linja. Yhteisesti sovittu linja helpottaisi katsomuskasvatuksen toteuttamista, koska se ohjaisi kaikkia toimimaan samalla tavalla. Yksi haastateltavista toi esiin, että katsomuskasvatus pitäisi kirjoittaa päiväkodin arvoihin.

Yhteisesti sovittuja linjoja, niin helppo perustella perheille, lapsille ja toisille työntekijöille miksi toimitaan niin kuin toimitaan. H1

Tehtäisiin joku yhteinen linjaus vasun pohjalta, eikä mitään mitä joku haluaa. H4

Kaikki haastateltavista toivoivat, että tietoisuutta katsomuskasvatuksesta ja sen järjestämisestä lisättäisiin. Yhden vastauksista selviää, että tietoisuus ylipäättänsä lisääisi katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Ei riitä, että varhaiskasvatussuunnitelmissa mainitaan katsomuskasvatus, sitä pitäisi avata enemmän. Asiakirjaohjauksen pitäisi olla vahvempaa ja konkreettisempaa. Haastateltavat toivovat konkreettisia esimerkkejä, miten toimia ja mitä järjestää, jotta katsomuskasvatuksen pedagogiset tavoitteet täyttyisivät päiväkodin arjessa.

Pitäisi miettiä suunnitelmallisesti mitä korvaava toiminta missäkin tilanteessa on. H4

Kaikilla pitäisi olla tieto siitä, miten milloinkin toimitaan. H3

Selkeät ohjeet siitä, miten käytännössä toimitaan ovat haastateltavien toiveena. Kaikki tietäisivät miten toteuttaa katsomuskasvatusta pedagogisista lähtökohdista samalla tavalla ja samoilla sisällöillä.

5 POHDINTA

Tässä luvussa kerron tutkimukseni keskeisistä tuloksista ja niistä saaduista johtopäätöksistä. Lisäksi kerron tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta.

5.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kuvata 3–5-vuotiaiden ryhmissä työskentelevien varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia katsomuskasvatuksesta. Tutkimuksen tehtävänä oli tutkia, millaiseksi varhaiskasvatuksen opettajat ovat kokeneet katsomuskasvatuksen opettamisen varhaiskasvatuksessa ja tuottaako se esimerkiksi jotain haasteita. Millaisia mahdollisia haasteita katsomuskasvatuksen opettaminen voisi tuottaa. Kokevatko opettajat myös saaneensa riittävästi koulutusta katsomuskasvatuksen opettamisesta? Tutkimuksen tarkoituksena oli myös saada tietoa huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä katsomuskasvatuksen suhteen. Analyysistä nousi esille seuraavanlaisia pohdintoja.

Tutkimustuloksista ilmeni, että kaikilla vastaajilla on samansuuntainen käsitys katsomuskasvatuksesta kuin Pellikalla (2017, s. 151), joka painottaa avointa ja kunnioittavaa suhtautumista kaikkiin katsomuksiin ja uskontoihin. Kaikki haastateltavat pitävät katsomustietoisuutta tärkeänä, ja eri katsomuksiin ja uskontoihin tutustumista olennaisena osana katsomuskasvatusta. Tuloksista ilmeni myös se, että uskonottomuuskin lasketaan osaksi katsomuskasvatusta ja kaikkiin katsomuksiin pitäisi suhtautua katsomussensitiivisesti, avoimesti, arvostaen ja tasa-vertaisesti.

Tutkimuksessa ilmeni, että katsomuskasvatus nähdään olennaisena osana pedagogista toimintaa. Kaikki olivat sitä mieltä, että katsomuskasvatusta on liian vähän tai ei juuri ollenkaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, s. 44) velvoittaa opettamaan lapsille katsomuskasvatusta, mutta edelleenkin tämä

tavoite ei täysin toteudu. Syynä tähän on vastausten perusteella se, että tietoisuus katsomuskasvatuksesta ja sen sisällöistä on vähäistä. Varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa, mutta ei anna käytännön neuvoja, kuinka toimia katsomuskasvatuksen suhteen varhaiskasvatuksen arjessa päiväkodissa.

Varhaiskasvatuksen opettajat kertoivat, kuten Kangas ym. (2021, s. 132), katsomuskasvatuksen olleen aiemmin hyvin paljon seurakunnan vastuulla. Päiväkotiryhmät ovat käyneet kirkkovierailuilla ja seurakunta on järjestänyt hetkiä päiväkodilla. Nämä seurakunnan järjestämät on koettu aiemmin liian uskontopainotteiseksi, mutta nyt niissä on alettu painottaa enemmän arvoja, hyviä tapoja ja toisten hyvää kohtelua. Myös varhaiskasvatuksen arjessa hyödynnetään keskusteluja lasten kanssa. Päivittäiset tilanteet mahdollistavat keskustelun monista lapsia askarruttavista asioista, kuten arvoista ja uskomuksista. Varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatuksessa opettajat keskittyvät lähinnä kulttuuriin ja perinteiden vaalimiseen varsinaisten katsomusten opettamisen sijaan. Erilaiset juhlat ja niiden viettotavat tuovat varhaiskasvatukseen tietoa ihmisten erilaisista tavoista viettää juhlia. Päiväkodin aikuinen opettaa ja totuttaa lapsia elämään häntä ympäröivässä monimuotoisessa kulttuurissa (Pellikka 2017, s. 154). Nämä tulokset ovat erilaisia kuin Kallioniemen (2000, s. 129–140) saamat, joissa painottuivat uskonnollisen kasvatuksen ja lasten uskontoon liittyvät kysymykset, kulttuuriperinteiden sijaan.

Varhaiskasvatuksen opettajat pitivät huoltajien kanssa keskustelua tärkeänä asiana. Kuitenkin lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa keskustellaan perheen katsomuksesta yleensä vain, jos perustietolomakkeessa on merkintä eri uskonnosta tai kun, lapsi ei saa osallistua minkäänlaiseen uskontokasvatukseen. Pellikka (2017, s. 53) esittää, että kaikkien perheiden kanssa tulisi keskustella katsomuskasvatuksesta. Tämä oli kaikilla vastaajilla tiedossa. Yksi vastaajista kertoi olevan hyvin tärkeää kysyä vanhemmilta, jos itse ei tiedä riittävästi perheen katsomuksesta. Samalla itse oppii lisää ja jatkossa osaa toimia oikein.

Haasteena katsomuskasvatuksen toteuttamisessa varhaiskasvatuksen opettajat nostivat esille tiedon puutteen. Jos ryhmässä on eri katsomuksen omaavia lapsia, ei välttämättä tiedetä, mitä ja miten voi järjestää tai opettaa, että

se sopii kaikille. Varotaan ettei leimata ketään. Tästä vastaajien mukaan seuraa se, että katsomuskasvatusta on hyvin vähän tai ei ollenkaan. Koulutusta katsomuskasvatukseen on vastaajien mukaan ollut hyvin vähän. Jollakin on varhaiskasvatuksen opettajaopintoihin sisältynyt muutama kurssi, kaksi ovat osallistuneet opettajille järjestettyyn koulutukseen.

Varhaiskasvatuksen opettajat nostivat esille yhteisten linjojen laatimisen katsomuskasvatuksen suhteen. He kaipaavat kunnan yhteistä sovittua ohjeistusta, miten toimia katsomuskasvatuksen järjestämisessä varhaiskasvatuksessa. He kaipaavat virallista linjaa asian suhteen, ettei kenenkään omat asenteet ja uskomukset vaikuttaisi katsomuskasvatuksen järjestämiseen ryhmissä.

Johtopäätöksenä voi todeta, että katsomuskasvatusta pidetään tärkeänä osana varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Perheiden kanssa tehtävä yhteistyö lisää tietämystä eri katsomuksista ja auttaa suunnittelemaan toimintaa arjen tilanteissa. Katsomuskasvatuksen toteuttamiseen toivotaan lisää tietoa ja tukea, varsinkin työnantajan taholta. Katsomuskasvatuksen toteuttamiseen toivotaan yhteisiä suuntaviivoja, jotta siitä saataisiin tasa-arvoista ja kaikkia huomioivaa. Samalla vältettäisiin, ettei kasvattajien omat asenteet ja uskomukset välity lapsille, vaan suhtautuminen kaikkiin katsomuksiin olisi yhtä neutraalia.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusideat

Tutkimuksen tekemisessä on tärkeää huolehtia tutkimuksen eettisyydestä. Hyvän tieteellisen tutkimuksen yhteydessä on tärkeää noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä, joka on eettisesti hyvän tutkimuksen edellytys (Hirsijärvi ym. 2016, s. 23). Tutkijan täytyy noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, kuten rehellisyys ja yleinen huolellisuus. Tutkijan on oltava tarkka tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja tulosten arvioinnissa. Hänen täytyy kunnioittaa ja arvostaa muiden tutkijoiden työtä ja saavutuksia olemalla avoin tutkimuksensa tuloksia julkaistessaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 150–151.)

Ihmisoikeudet ovat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen lähtökohta (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 155). Haastateltaville selvitettiin tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet, jotta he tietävät tarkasti mistä tutkimuksessa on kyse. Haastattelut toteutettiin niin, että haastateltavien yksityisyys säilyi koko tutkimusprosessin

ajan. Haastateltavien anonyyminen taataan niin ettei kerätä tunnistettavia tietoja, kuten nimeä tai työpaikkaa. Tutkimukseen osallistujille kerrottiin, että osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää milloin tahansa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 150–151.) Haastattelut tuhottiin ja litteroitu aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua asianmukaisesti.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää. Luotettavuutta lisää tieto tutkimuksen kaikista vaiheista, joista näkyy mitä on tehty ja miten on tehty. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 182). Olen kertonut tutkimuksessani avoimesti sen eri vaiheista. Olen myös kuvannut tutkimuksen tulokset avoimesti. Tutkimukseni tulokset vastaavat tutkimuskysymykseeni, vaikka tutkimusaineisto oli melko suppea. Täytyy huomioida, että laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei ole yleistys tutkittavasta asiasta, vaan pyrkimys on kuvata ilmiötä, ymmärtää toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 98.) Tutkimukseni tuloksia ei voi yleistää, ne ovat kohderyhmäni subjektiivisia kokemuksia katsomuskasvatuksesta.

Olen viitannut muiden tutkijoiden julkaisuihin asianmukaisesti. Tutkimukselleni on saatu tutkimuslupa ennen aineiston keruun aloittamista, ja varhaiskasvatuksen opettajien esimies on myös antanut tutkimukselle luvan.

Olisin toivonut löytäväni lisää ajankohtaisia tutkimuksia varhaiskasvatuksen opettajien käsityksistä katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatuksessa. Suurin osa olemassa olevista on kandidaatin opinnäytetyön tason tasoisia. Varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia katsomuskasvatuksesta voisi tutkia lisää, esimerkiksi verkkokyselyä, jotta saisi isomman määrän tutkimusaineistoa. Isommasta tutkimusaineistosta voisi löytää lisää katsomuskasvatuksen ulottuvuuksia. Tutkimukseen voisi myös liittää havainnointia, ja tutkija voisi olla seuraamassa varhaiskasvatuksessa, miten siellä katsomuskasvatusta käytännössä toteutetaan. Tällä tavoin saatettaisiin saada käytännön tietoa katsomuskasvatuksesta ja sen toteutustavoista.

LÄHTEET

- Eerola-Pennanen, P. (2017). Kulttuurinen monimuotoisuus. Teoksessa M. Koivula, A. Siippanen & P. Eerola - Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (2.painos, s. 221–233). Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. (2018). Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (5. painos, s. 27–51). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heikka, J., (2017). Jaettu pedagoginen johtajuus ja opettajajohtajuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa S. Parrila & E. Fonsén (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön* (2.painos s. 43–58). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2016). *Tutki ja kirjoita*. (21. painos) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Itäkare, S. (2015). *Vakaumukselliset vasut? Uskonto- ja katsomuskasvatuksen diskursiivinen rakentuminen varhaiskasvatussuunnitelmissa*. Kasvatustieteiden yksikkö pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. Trepo julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201506301975>
- Kangas, J., Lastikka, A.-L., & Karlsson, L. (2021). *Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi* (1.painos). Helsinki: Otava.
- Kallioniemi, A., (2021). Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseen: näkökulmia alan historiaan, kehitykseen ja tutkimukseen. Teoksessa S. Poulter, M. Ubani, M. Laine & A. Kallioniemi. *Lapsenkokoinen katsomuskasvatus* (s. 15–31). Helsinki: Lasten Keskus.
- Kallioniemi, A., (2008). Uskonto varhaiskasvatuksessa. Kansanlastentarhasta päiväkotiin. Teoksessa T. Kangasmaa, H. Petäjä & P. Vuorelma. *Lapsenkaltainen. uskonnollis- katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa* (1.painos, s. 9–23). Helsinki: Lasten Keskus Oy.

- Kallioniemi, A. (2000). *Helsingkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta*. Helsingin yliopiston opettajan koulutuslaitos tutkimuksia. Helsingin yliopisto.
- Kananen, J. (2014). *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Komulainen, J., (2008). Miksi tarvitsemme uskontokasvatusta? Teoksessa T. Kangasmaa (toim.), H. Petäjä & P. Vuorela. *Lapsenkaltainen. uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa* (1.painos, s. 29–33). Helsinki: Lasten Keskus Oy.
- Kuusisto, A., Kuusisto, E., Rissanen, I. & Lamminmäki-Vartia, S. (2015). Finnish perspectives on supporting interreligious and intercultural sensitivities in kindergarden teacher education. Teoksessa F. Schweitzer & A. Biesinger (toim.) *Kulturell und religiös sensibel? : Interreligiöse und Interkulturelle Kompetenz in der Ausbildung für den Elementarbereich*. (s. 143–162). Band 5. Münster: Waxmann.
- Laakso, R. (2018). *Yhteiskunta muuttuu, muuttuuko katsomuskasvatus? Turkuilaisten päiväkotityöntekijöiden käsityksiä katsomuskasvatuksesta*. Pro Gradu- tutkielma. Humanistinen tiedekunta. Turun yliopisto. Utupub. Turun yliopiston julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018061926108>
- Lamminmäki-Vartia, S., & Kuusisto, A. (2017). Ammatillisuuden ytimessä. Teoksessa T., Haapsalo, H., Petäjä, P., Vuorelma-Glad, M., Sandén, H., Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten kesellä* (s. 130–161). Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.
- Lamminmäki-Vartia, S & Kuusisto, A. (2015). Päiväkodin johtaja katsomussensitiivistä varhaiskasvatussyhteisöä rakentamassa. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter, A. Kallioniemi. *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 127–176). Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Moilanen, P. & Räihä, P. (2018). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. painos s. 51–72). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Muhonen, M. & Tirri, K. (2008). *Mitä on kristillinen kasvatust? Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. J. Porkka (toim.), Helsinki: LK- Kirjat.
- Oph. oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusteltua-katsomuskasvatusta-miksi Perusteltua katsomuskasvatusta – Miksi? Luettu 9.4.2022.
- Paavola, H., & Talib, M.-T. (2000). *Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pellikka, I. (2017). Katse katsomuskasvatukseen. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (4.painos, s.150–157). Jyväskylä: PS- kustannus.
- Poulter, S., Riitaoja, A.L. Kuusisto, A. (2015). `Toisin silmin`: Lapsi ja monikatsomuksellisten kasvatuskulttuurien rakentuminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter, A.Kallioniemi. *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 95–126). Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Sakaranaho, T.(toim.), & Jamisto, A. (2007). *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Helsingin yliopisto. Uskontotieteen laitos.
- Tast, S. (2017). Oikeus omaan katsomukseen ja katsomuskasvatukseen. Teoksessa T. Haapsalo, H. Petäjä, P. Vuorelma-Glad, M. Sandén, H. Pulkkinen & I. Tahvanainen (toim.), *Varhaiskasvatus katsomusten keskellä* (s. 6–8). Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy
- Tuomi, J.& Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Ubani, M. (2015). Uskonnot ja katsomukset varhaiskasvatuksen pedagogisissa toimintaympäristöissä. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi. *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (s. 81–93). Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Unicef. Lasten oikeuksien sopimus. Internetlinkki. unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna) luettu 5.2.2022
- Vilkka, H., (2021). *Tutki ja kehitä* (5.painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Luettu 27.2.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. (2018). <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>